

pittoresk och sammanhängande som den någonsin kan ha varit på medeltiden. Det är svårt att beskriva den, ty den klassiska överskådligheten lyser med sin frånvaro, den är så full av vinklar och vrår, av förflugna infall och krusiduler, att det lätt går runt i huvudet på besökaren. Där är Paula-Becker-Modersohnhuset, där hennes tavlor äro samlade, och där konsthantverkare, silversmeder, emaljörer, krukmakare och snickare funnit sin fristad kring en mörk, trång, medeltida gård; originellt, historiskt stämningsfullt, individuellt är det till övermått, men frågan är om det är vidare ändamålsenligt. Bremens konst har här fått museer och utställningslokaler, och konstnärskneipen "Zu den sieben Faulen" är alltigenom förbluffande. Minnestavlans inskrift är författad av Roselius själv och lyder:

Das ist das Paula-Becker-Modersohn-Haus aus alter Häuser Fall und Umbau errichtet von Bernhard Hoetgers Hand, zum Zeichen edler Frau zeugend Werk, das siegend steht, bis tapferer Männer Heldenruhm verweht.

Det är ingen tillfällighet, att de högtidliga, ålderdomligt wagneriserande tonfallen innehålla en variation av Gautiers bekännelse till konstens evighetsvärde. Det var den borgerliga adertonhundratalets bildningens religiösa konfession. Böttcherstrasse är ägnad konstens historiska traditioner i svärmisk kärlek, och det nordgermanska, nedersaxiska, lokala arvet är tillvarataget och förhärligat med fanatisk lidelse. Roseliushuset, som stammar från trettonhundratalet, är det fulländade bremensiska patricierhemmet, och det inrymmer skaparens sagolikt rika skatter av möbler, tavlor, skulpturer; endast konsthistorikern kan fullt ut värdera allt som här blivit samlat, från de

sex bilderna av Lukas Cranach till alla mästerverken av kyrklig konst. Som museum söker det sin like, och dock är det alltigenom präglad av sin skapares säregna intressen. Svårare att definiera är Atlantis-huset, som Hoetger byggde 1930—31; den smala fasaden upptages av en väldig träplastik, som framställer livsträdet, där Odin hänger på solkorset, omgiven av en inskription som är hämtad ur Eddans dunklaste runokväden:

Ich weiss, dass ich hing am windigen Baum, neun Nächte lang, vom Ger verwundet, dem Odin geweiht, ich selber mir selbst.

Det är den kosmiska Odinsmyten, som har en viss likhet med kristendomens centrala myt och kanske återspeglar den; den har något att göra med sommarsolståndet, och här är den bragt i förbindelse med den gamla germanska sagan om konungar, som i nödens stund offra sig till sitt folks räddning. Det är en härva av magiska trosföreställningar och symboler från folkens gråa urtid, som här trasslas samman i ett fantastiskt konstnärligt formspråk — man står där rädlös och andäktig, men inte skakad eller gripen. Hur skulle man kunna bli det, när man trots allt ingenting begriper. Den välvilliga upplysningen: "Die tiefe symbolische Verbindung dieses Hauses mit der Gegenwart wird leicht offenbar" verkar på mig som rent hån. Över ingången till Böttcherstrasse har nyligen som krönande avslutning satts upp en stor förgylld relief, som visar en hjältefigur, störtande från himmelen ner till människornas jord med den rövade elden; han förklaras vara Prometheus och Siegfried på en gång, hellenska och germanska myter äro smälta samman till något heligt och vördnadsvärdt, som den enkla betraktaren inte kan lägga någon mening i.

I Atlantis-huset, vars vidunderliga trapphus och sällsamma inredning jag inte ens vågar försöka att beskriva, finns litet av varje; där stå runstenar från de svenska vikingarnas Haithabu, där finnas klubbrum och föredragssalar och lokaler för ett släktforskningsinstitut, ett stort bibliotek, där man hittar all litteratur över det frisiska folket, ett högst framstående arkeologiskt och antropologiskt museum, där man kan följa den nordiska rasens historia från urtiden till folkvandringarna, en minneshall, den s. k. Himmelssalen, där djupsinnig astronomisk symbolik fått häpnadsväckande former, och där man läser namnen på de största tyskarna, från Hermann Cherusker och Henrik Fågelfångaren över Luther och vom Stein fram till Richard Wagner och Hindenburg — på de yttersta av dessa dagar har Adolf Hitlers namn kommit dit. Men ingen mänsklig tunga kan i korthet ge en föreställning om allt vad man stöter på i Atlantis-huset och alla de tätt sammanbyggda husen vid Böttcherstrasse. Där är ett institut för **L e i s t u n g s p r ü f u n g**, med alla tänkbara psykotekniska apparater, där man kan lyssna till sitt eget hjärtas slag femton tusen gånger förstorat och även se det i optisk framställning; där är Robinson Crusoe-huset, med en minneshall över denna Bremens ättelagg — det huset är ritat av Roselius själv — där är ett Skottlandsrum med lädertapeter och en mexikansk biljardsal, restauranger och fiskarstugor, utställningsrum för Hag-kaffet, boklådar, underbara klockspel, uppspäda mellan de spetsiga gavlarna, lokaler för Bremen—Amerika-banken, akvarier och takterrasser och handväverier. Det är en hel värld, och en häxdans. De praktiska syftena äro inte helt och hållet frånvarande — det finns bland annat ett gymnastiskt institut med bad, massage och **bestrålningar** — men det hela går dock

huvudsakligen i den estetiskt-historiska betraktelsens tecken, och när Ludwig Roselius den 23 juni 1931 ansåg sin skapelse färdig, lät han i sten mejsla in den stolta inskription, som han själv diktat, och som lyder:

Jetzt steht eine Strasse in Bremen und spricht: So folget Ihr Menschen dem Vorbild der Ahnen. Klein nur beginnen lehrt meistern das Werk. So findet Ihr Menschen die Kunst der Meister, aus zu Tode erstarrtem das Leben zu wecken. So leset Ihr Menschen der Heimat Geschehen und lernet der Zukunft Torheit zu bannen. So suchet Ihr Menschen die Wahrheit zu finden, die Einer einst sah, der Erde entrückt. Jetzt steht eine Strasse in Bremen und spricht: Heut' steh' ich, einst fall' ich, endlich — wie nichts, unendlich — wie alles.

Denna dikt må vara diletantisk och stammande i utformningen, men det är dock ett lärorikt aktstycke. Den uttrycker den estetiska panteismen, som behärskade många sinnen i Europa för ett par årtionden sedan. Där finns traditionskulten, historismen, den oinskränkta vördnaden för det förflutnas konstnärliga symboler, övertygelsen att man kan väcka det förflutna till nytt liv genom att fördjupa sig i de döda mästarnas extatiska visioner, i de dunkla myterna, i Eddans trollsånger och altartavlornas, helgonskrinens magiska skönhetsvärldar. Här äro skatterna, sagans Atlantis, de som kunna ge fräls-

ning och räddning, visa oss vägen till framtiden. Böttcherstrasse byggdes under världskrisens år, då Tyskland vred sig som en mask på sin plågas läger, och då Europa bävade i sina grundvalar. Heinrich Vogeler flydde från de estetiska rosengårdarnas jordbävning till nybygget ute på Rysslands svarta jord; Ludwig Roselius klamrade sig i skeppsbrottet fast vid penaternas, vid fädernas dyrgripar, vid alla de vittnesbörd om ett lyckligt, skönt, harmoniskt förflutet, som han kunde leta upp ur mytens, historiens, konstens skattkammare. Därför spelar ras- och släktkänslan, försöken att ge åskådlig form åt de nordiska folkens samfälliga arv, en så betydande roll i Böttcherstrasse — det holländska, frisiska, skandinaviska, anglosaxiska drogs in i föreställningskretsen som hjälptrupper, sagan om Siegfried och Eddans galdrar klingade med, den germanska urtiden mobiliserades och Kossinnas bibliotek ställdes upp vid Böttcherstrasse. Det låg ett ångestfullt sökande bakom den väldiga kraftansträngningen — redan de rent pekuniära offren voro ju ovanliga, och vittna om högspänningen i sinnena. Men man kom aldrig utanför den estetiska individualismens trollkrets, och Roselius' programdikt mynnar rädlöst ut i en vag stämning av undran inför det stora historiska skådespelet av förgångelse och förändring — av själva denna undran försöker han göra ett religiöst budskap. Det finns intet direktiv för handlandet i den estetiska betraktelsen. De fyra sista raderna säga det med naiv uppriktighet. Böttcherstrasse har ingen visdom att lära ut. Atlantis-huset visar, att även skyddet mot dårskapen är illusoriskt.

3.
Både konstnärskolonien Worpswede och Böttcherstrasse ligga nu som tomma skal, som museer och kuriositeter.

Heinrich Vogeler är försvunnen i Moskva och även Ludwig Roselius är borta från Bremen — han synes inte längre trivas i den originella miljö som han skapat. Det säges att han slagit sig ner i Freiburg. De nyfikna vandra fortfarande kring i Böttcherstrasse både under dagens sol och vid effektfull nattlig belysning, men det ligger sordin över stämningen. Det nationalsocialistiska Tredje riket har nämligen kort och gott förklarat, att det inte gillar Böttcherstrasse, utan betraktar Roselius' skapelse som en estetisk förvillelse. Alla madonnorna och de fromma skulpturerna i Roselius-husets samlingar falla nog inte de maktägande särskilt på läppen, och för den korsfäste Odin kunna de knappast känna någon värme. Expressionistisk konst, pittoreska vinklar och vrår, medeltidsstämmingar och historiska kuriositeter komma inte deras hjärtan att klappa; Hitler och hans arkitekter ha en strängt klassisk konstfäskädning och bygga i den klara, enkla, kraftfulla dorisk-preussiska stilen, när de inte bygga broar och bilvägar. Men man har dock gått fram med lämpor mot den estetiske reformatorn; Böttcherstrasse är inte spärrad, men den officiella vägvisaren har försetts med en röd Brasklapp, där man läser följande kostligt diplomatiska förklaring:

Die Leitung der Böttcherstrasse macht auf Wunsch von Herrn Ludwig Roselius darauf aufmerksam, dass das Paula-Becker-Modersohn-Haus und der Lebensbaum vor dem Hause Atlantis keinesfalls der heutigen nationalsozialistischen Kunstanschauung entsprechen. Die Bauten sind entstanden 1926 und 1929. Damals lastete auf Deutschland schwer der Vertrag von Versailles. Der romantische Bau des Paula-Becker-Modersohn-Hauses sollte ebenso wie der zeitlose Bau des Atlantis-Hauses, der ohne Vorbild dasteht, dazu führen, deutsches und nordisches Denken anschaulich zu machen.

Der Nationalsozialismus steht beiden Bauten ablehnend gegenüber, weil er in reiner, ruhiger Linienführung dem Volke die Grundlage für eine erhabene und reine Kunstanschauung schaffen will. Die Kunst unserer Zeit soll der Schönheit dienen und jede Problematik aus dem Spiel lassen. Das gilt auch für den nordischen Backsteinbau.
Dank unserem Führer sind wir heute wieder ein starkes Volk, das einheitlich seinen Willen kundgibt.

Det är också ett intressant aktstycke. Ur smakens synpunkt kan man knappast beklaga domen över Böttcherstrasse: Tredje rikets arkitektoniska skapelser i Berlin och München ha en helt annan skönhet och storhet. Ur filosofisk synpunkt kan man inte heller gråta över Heinrich Vogelers och Ludwig Roselius' tragedier — de rörde sig båda i den estetiska återvändsgränden, och vad man än må säga om Lenin och Hitler, de ha gett sig i kast med de reala samhällsproblemen, de tro inte att världen kan fräslas genom estetiska stämningar, genom konsthantverk i små nätta verkstäder och museal rikemanslyx. Det hindrar ju inte att både de artistiska symposierna och den historiska betraktelsens kuriositetskabinett ha sin plats på en avsats i de förnuftiga värdenas hierarki, och mot Böttcherstrasses Roselianska idévärld borde Tredje riket hysa en särskild pietet, eftersom det där jäste många av de tendenser, som sedan fingo sina politiska utslag i nationalsocialismen. Den kunde tala om den generöse och idérike mecenaten i Bremen som Runeberg om Lotta Svärd.

Franz Brüg
(EFTERTRYCK FÖRBJUDES.)